

8. Там само, спр. 47 (ч. 24), арк. 4.
9. Там само, арк. 5.
10. Там само, арк. 6.
11. Там само, спр. 12 (ч. 23), арк. 21.
12. Там само, арк. 21 зв.
13. Там само, спр. 12 (ч. 24), арк. 12.
14. Там само, спр. 14, арк. 5.

Надійшла до редакції 13.05.2014 р.

ББК Т63.3(4Укр)6

ЛІТЕРАТУРНЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

О. В. Муратова

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено соціально-демографічний аналіз складного і суперечливого явища української культури минулого століття – літературного шістдесятництва. На підставі аналізу різних за походженням історичних джерел – архівних документів, публіцистичної, мемуарної літератури, обґрунтовано кількісний склад письменників-шістдесятників; встановлено віковий ценз і регіональне походження митців, які склали ядро цього явища; виявлено дислокацію осередків літературної інтелігенції, що стали основою для формування шістдесятництва в Україні. З урахуванням отриманих у ході дослідження результатів, зроблено спробу впорядкувати категоріальну сферу, визначитися із вживанням дефініцій на означення явищ, що мали місце в культурній сфері України в епоху хрущовської «відлиги».

Ключові слова: тоталітаризм, епоха «відлиги», лібералізація, літературно-мистецька політика влади, опозиція до влади, дисидентський рух, шістдесятництво, регіональна дислокація осередків формування інтелігенції.

Вивчення епохи т.зв. хрущовської «відлиги» в різних її аспектах – суспільно-політичному, економічному, культурному – в наш час перейшло від етапу простого збору матеріалу та описовості до систематичного узагальнення і переосмислення. Проблема культурницького протистояння в цілому, літературно-мистецького зокрема, досліджується не тільки професійними істориками, але й культурологами, мистецтвознавцями, літературознавцями, філософами. Такий інтерес викликаний тим, що прояви протистояння інтелігенції владі в 50–60-ті рр. ХХ століття, хоч і не були поширеним явищем, усе ж простежуються практично в усіх сферах культурного життя.

Водночас, проблеми, які поставали перед тогочасною українською літературною інтелігенцією певною мірою подібні до тих, із якими зіткнулась сучасна творча інтелігенція. Для значної частини українських письменників 60-ті роки стали часом переоцінки цінностей, сподівань, тісно переплетених із розчаруванням у можливості реформування культурного життя, тим етапом, коли відбулося усвідомлення власного мистецтва як одного з дієвих засобів протистояння політиці тотальної ідеологізації творчого життя в республіці.

Аналіз наявної наукової літератури, присвяченої висвітленню багатьох аспектів виникнення й розвитку літературного шістдесятництва на теренах України, його місця в контексті історії України ХХ століття, засвідчує, що означена проблема викликає

зацікавленість багатьох істориків, культурологів, літературознавців. Цілком очевидно, що в силу об'єктивних причин науковий пріоритет у висвітленні проблеми належить зарубіжним дослідникам: К. Фармеру, Я. Білоцерковичу, Б. Кравченку [1]. Зокрема, з їх ініціативи опрацьовано і введено до наукового обігу цінні документальні масиви, які надалі послужили основою для ґрунтовних монографічних досліджень.

Серед вітчизняних істориків, які одними з перших звернулись до з'ясування причин виникнення явища шістдесятництва у середовищі літературно-мистецької інтелігенції України були Г. Касьянов, А. Русначенко, Ю. Курносов, О. Шевчук, В. Баран, Ю. Данилюк, О. Бажан, Б. Захаров, О. Заплотинська та ін. [2].

Значний науковий інтерес становить спадщина І. Рибалки, зокрема праця «Така наша доля: сторінки життя мого покоління», в якій автор характеризує діяльність української інтелігенції після XX з'їзду КПРС [3]. Вагомий внесок у розробку проблеми зробив В. М. Литвин, який пов'язує діяльність української інтелігенції в основному з рухом «шістдесятників» та дисидентським рухом [4].

Беззаперечну наукову цінність становлять праці сучасних літературознавців – В. Хархун, Р. Корогодського, Л. Тарнашинської [5].

Отже, історіографія проблеми є достатньо репрезентативною. Водночас, попри зростаючу популярність у вітчизняній історіографії 90-х років XX століття теми українського опозиційного руху, дисидентства, шістдесятництва, соціально-демографічне дослідження цієї проблеми залишалось поза увагою більшості дослідників. Якщо й робилися спроби такого аналізу, то об'єктом дослідження ставали здебільшого представники дисидентського та правозахисного руху, які брали активну участь у різноманітних акціях протесту, за що зазнавали переслідувань з боку влади. Протистояння ж у середовищі літературно-мистецької інтелігенції, через аполітичність, прихований характер, розглядалося найчастіше в контексті дисидентського руху і не ставало предметом окремого дослідження.

З огляду на це кількісний склад представників літературного шістдесятництва в Україні і на сьогодні є остаточно не визначеним, що в свою чергу засвідчує актуальність і необхідність подальшої розробки проблеми. Відсутність конкретної цифри митців-літераторів, що брали безпосередню участь й впливали на розвиток літературного процесу в республіці, засвідчує також невпорядкованість категоріальної сфери, а отже вимагає чіткого визначення з вживанням дефініцій на означення явищ, що мали місце в культурній сфері України в епоху «відлиги».

Метою цієї наукової розвідки є з'ясувати кількісний склад літераторів-шістдесятників, встановити віковий ценз письменників, які склали ядро цього явища в Україні, виявити регіональну дислокацію осередків літературної інтелігенції, визначитися із вживанням дефініцій на означення явищ, що мали місце в українській культурі в епоху «відлиги».

Перші спроби здійснити соціологічний аналіз українського літературного шістдесятництва у вітчизняній історіографії належать Ю. Курносову. Скориставшись самвидавівською літературою 1960-х рр., дослідник знайшов інформацію про 503 особи, що були так чи інакше причетні до опозиційної діяльності. За підрахунками дослідника, 58 осіб належали до літературного середовища (письменники та критики) [6].

Канадський політолог українського походження Б. Кравченко, аналізуючи події, що відбувались в суспільно-політичному житті України в 1966 – 1972 роках, виокремлює, згідно інформації самвидавівських часописів «Український вісник» та «Хроніки текущих событий», 942 особи, які брали активну участь у дисидентській діяльності [7], з-поміж яких 55 – письменники [8].

У монографії американського дослідника Я. Білоцерковича «Дисидентство Радянської України», автору якої вдалося зібрати біографічні дані про 210 українських дисидентів, зазначається, що серед встановленої кількості осіб переважали літератори – 54 особи та «митці – гуманітарії» – митці, музиканти, історики, викладачі гуманітарних наук та мистецтвознавці. Їх було 37 осіб [9].

Складність підрахунків кількісного складу літераторів, яких можна віднести до шістдесятників, полягає в тому, що, коли мова йде про суто мистецький феномен, «інакшість» рідко проявляється в організованих акціях, для її ідентифікації потрібні зовнішні індикатори, наприклад, реакція офіціозу.

Наявні архівні джерела, мемуарна та наукова література дозволяють ідентифікувати 53 представники літературного середовища, творчість яких викликала ідеологічну критику, засудження й заборону через наявність «ідеологічних помилок», «формалістичні шукання», тобто за вияв літературно-мистецького протистояння офіційному режиму.

Цифра досить умовна. Водночас вона дає нам підстави стверджувати, що кількість письменників, творчість яких не вписувалась у рамки пропагованого партією методу соцреалізму й вважалася як така, що є ворожою радянській людині є досить низькою. З-поміж 503 осіб, які, на думку історика Ю. Курносова, брали участь в опозиційній діяльності початку 60-х – першій половині 80-х років ХХ століття частка письменників і літературних критиків складає лише 12%; згідно з підрахунками Б. Кравченка – 9%; Я. Білоцерковича – 24%.

Якщо розглядати цю кількість митців з урахуванням того факту, що на момент проведення ІV з'їзду радянських письменників України (1959 рік), Спілка письменників України нараховувала у своїх лавах 534 особи, можна говорити про те, що вихід письменників за межі пропагованого партією методу соціалістичного реалізму був досить поширеним явищем і складав 10% від складу учасників Спілки. Водночас, беручи до уваги, що на 1959 рік з-поміж визначених нами 53 осіб не всі митці були її членами, відсоткові показники будуть набагато менші.

Якщо ж розглядати цю кількість письменників у співвідношенні з кількістю населення України, то вона є зовсім малою і дає нам підстави стверджувати, що протистояння в середовищі літературної інтелігенції не було широко поширеним явищем, не набуло масовості, і носило, як правило, культурницький характер.

Аксіомою стало твердження, що новатори – це молоде покоління літературної інтелігенції, що прийшло в культурне життя наприкінці 1950 – початку 60-х рр. Дані Таблиці 1. демонструють поділ представників української літературної інтелігенції за роками народження.

Таблиця 1*

Роки народження письменників		
Роки народження	Кількість народжених	% від загальної кількості
1910–1919	2	3,8%
1920–1929	10	18,9%
1930–1939	33	62,3%
1940–1945	8	15%
Всього	53	100%

* Таблиця складена за: Письменники України: Довідник / Упоряд. Д. Г. Давидюк, Л. Г. Кореневич, В. П. Павловська. – Дніпропетровськ : Дніпро, 1996. – 397 с.

З даних таблиці стає очевидним, що основна маса літераторів є представниками покоління, що народилося в 30-ті рр. ХХ століття. Це 33 особи (62,3% від загальної

кількості), яким на середину шістдесятих років виповнилося від 25 до 34 років. Друге місце за кількісним складом займала творча молодь, що народилася в двадцяті роки. За нашими підрахунками, їх було 10 осіб, що складає 18,9% від загальної кількості літераторів-шістдесятників. Станом на 1964 р. їм виповнилося від 35 до 44 років. 8 письменників (біля 15%) шістдесятників складали митці, яким на кінець досліджуваного періоду було від 19 до 24 років. І лише два письменники – представники т.зв. «старшого покоління»: лауреат Сталінської премії В. П. Некрасов (1911 р. народження) і геніальний український перекладач М. О. Лукаш (1919 р. народження).

Беззаперечно цікавість викликає визначення регіонів, у яких мешкали представники літератури, які мали окрему думку та власну оцінку політичного, економічного та культурного стану СРСР. У наведеній нижче таблиці, визначені нами літератори-шістдесятники розподілені за місцем їхнього постійного проживання.

Таблиця 2*

Місце постійного проживання та роботи
письменників-шістдесятників

Міста	Кількість письменників	%
Київ	40	75,5%
Львів	6	11,4%
Житомир	2	3,7%
Одеса	2	3,7%
Черкаси	1	2%
невідомо	2	3,7%
Всього	53	100%

* Таблиця складена за: Письменники України: Довідник / Упоряд. Д. Г. Давидюк, Л. Г. Кореневич, В. П. Павловська. – Дніпропетровськ : Дніпро, 1996. – 397 с.

Дані таблиці дають можливість зробити висновок, що процес формування літературного шістдесятництва швидше проходив у столиці, ніж в обласних центрах. У Києві сформувався інший світогляд 40 письменників, що складає 75,5% від їхньої загальної кількості. Винятком може слугувати хіба що Львів, де, за нашими підрахунками, проживало і працювало 6 письменників (11,4%). Звичайно, пояснення цього феномену може стати предметом окремого дослідження. Ми ж можемо лише зробити припущення, що пояснення цього криється в площині високого рівня концентрації творчої інтелігенції у двох найбільших культурних центрах України й розташуванням на їх території крупних вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування. Так, вищу освіту в Києві здобули 28 осіб (52,8% від загальної кількості), у Львові – 11 осіб (20,8%), Харкові – 4 особи (7,5%), інші 10 осіб (18,9%) навчалися в Ужгороді, Донецьку, Одесі, Житомирі, Кіровограді, Чернігові тощо.

Кількісний склад літературного шістдесятництва та ареал поширення цього явища на теренах України дозволяють зробити висновок про його малочисельність і низький рівень розповсюдження в регіонах республіки. Такий висновок має для нас принципове значення в плані тлумачення понятійного апарату і дозволяє уточнити характер шістдесятництва як суспільно-політичного явища.

З урахуванням цих факторів потребує уточнення доречність вживання того чи іншого терміну на означення процесів, що відбувалися в літературно-мистецькій сфері в епоху «відлиги». Для їх визначення дослідники вживають такі дефініції: шістдесятництво, нонконформізм, неофіційна культура, андеграунд, національно-

визвольний рух, інакомислення, дисидентство, рух опору тощо. За наявності такого розмаїття підходів кидається в очі очевидна невпорядкованість категоріальної сфери. Спробуємо визначитися із вживаними дефініціями й з'ясувати різницю між ними.

Передусім слід зазначити, що терміни, про які йдеться – багатогранні й треба брати до уваги той факт, що шістдесятництво можна визначити як у термінах політологічних (як прояв соціальної поведінки), так і у філософських (коли йдеться про екзистенціалізм), і в суто культурологічних.

Серед багатьох дослідників явища шістдесятництва можна виділити дві основні групи. Першу складають колишні шістдесятники, які трактують шістдесятництво у двох вимірах – особистісному (феномен шістдесятництва вбачається в контексті епохальної кризи, в якій сучасна людина відкривала для себе правду про суспільство, в якому жила) і культурницькому (усвідомлення себе як українця, носія високої культури). До другої групи належать сучасні історики Г. Касьянов, В. Баран, А. Русначенко, О. Бажан, Ю. Зайцев, Ю. Курносів та ін., у ґрунтовних працях яких діапазон визначення терміну «шістдесятництво» сягає від шістдесятництва як культурництва до шістдесятництва – національного руху опору.

З урахуванням наявних поглядів та потрактувань, водночас слід зауважити, що вже на цьому етапі нашого дослідження можна говорити, що вживання поняття «рух» на означення явищ, спричинених лібералізацією у сфері літератури в епоху «відлиги», є не зовсім правомірним. Спробуємо довести цю думку.

Так, наприклад, сучасний соціологічний словник поняття «соціальний рух» трактує як масові колективні дії задля реалізації специфічних інтересів і цілей (робітничий рух, національно-визвольний, екологічний, жіночий, молодіжний тощо) [10].

На думку упорядників політичного словника, «суспільно-політичний рух – це динамічна спільнота великих груп людей, що усвідомили близькість або єдність своїх інтересів і які прагнуть за допомогою політичних акцій досягти визначеної політичної мети; сприяє прояву індивідуальної й групової активності, суспільного самоврядування, створює своєрідну політичну інфраструктуру, яка доповнює традиційні державні й партійні інститути, є необхідною формою соціальної творчості» [11].

У праці «Соціологія культури» Е. Гідденс визначає соціальний рух як «колективну спробу реалізувати спільні інтереси або досягти спільної мети шляхом колективних дій поза рамками встановлених інститутів». На думку науковця, «соціальні рухи є одним із найбільш значимих факторів культурних і соціальних змін. Саме соціальні рухи часто сприяють краху старих ідей і цінностей, а отже й соціального порядку, що на них спирається» [12].

На думку американського соціолога й психолога Г. Блумера, спільні соціальні рухи ґрунтуються на «глибоких змінах цінностей», які він називає «культурними течіями», і внаслідок виникнення яких відбуваються зміни в звичайних формах мислення людей» [13]. Головною причиною, що спричиняє ці зміни, є невідповідність між способом мислення і способом життя.

Соціальна нестабільність, що була невід'ємною рисою епохи «відлиги», породила незадоволення умовами життя, невпевненість у майбутньому, прагнення позитивних змін і створила підґрунтя для сприйняття нових ідей.

Г. Блумер також визначає п'ять необхідних факторів для успіху соціального руху: 1) агітація; 2) розвиток «корпоративного духу»; 3) розвиток моралі; 4) формування ідеології; 5) розвиток робочої тактики. Агітація, в свою чергу, передбачає діяльність, пов'язану з «зверненням у віру» потенційних прибічників. Розвиток «корпоративного духу» – формування почуття єдності членів руху, «Ми-ідентичності». «Розвиток

моралі» має на увазі вироблення власного морального кодексу, що базується на впевненості в «праведності» цілей руху, задля досягнення яких можна йти на жертви. «Розвиток робочої тактики» – пошук ефективних способів пошуку прибічників, розповсюджувачів ідей руху і, в кінцевому результаті, досягнення поставленої мети [14].

З огляду на наведені вище трактування, стає зрозумілим, що поняття «рух» до письменників-шістдесятників може вживатися лише у вузькому його значенні – як діяльність групи людей, об'єднаних спільними інтересами (у нашому випадку – боротьбою проти тоталітаризму). Але, з урахуванням кількісних показників, мова не може йти про масовість, що є однією з головних ознак будь-якого руху. Не побачимо ми й чітко сформульованої ідеї, виробленої робочої тактики.

Таким чином, з точки зору аргументації зарубіжних дослідників, шістдесятництво не є суспільно-політичним рухом. Чим же у такому випадку викликана наполегливість українських авторів до визнання його таким? У такому разі не можемо не погодитись із сучасним істориком Р. Когородським, який зазначає, що: «В суспільстві не просто немає одностайної думки щодо ролі шістдесятників у процесі становлення в Україні державності, але не існує спільної думки серед представників різних генерацій на явище шістдесятництва...Розбіжні, часом протилежні, погляди висловлюють самі шістдесятники» [15].

Цікавою у зв'язку з цим видається думка О. В. Зарецького про неоднорідність шістдесятництва. Основну причину цього дослідник вбачає у тому, що представники молодшої інтелігенції діяли індивідуально. Їхня опозиція мала кілька рівнів: «політичний, ідеологічний, національний чи індивідуальний спротив, психологічне неприйняття системи» [16].

Не останню роль у цьому відіграло й те, що значна частина історичної літератури про шістдесятництво побачила світ на етапі зародження української державності, коли питання її підтримки стояло надзвичайно гостро і навіть накладало певний політичний відбиток на дослідження проблеми. Наприклад, «Україна після Сталіна: нарис історії 1953–1958 рр.» В. К. Барана вийшла друком у 1992 р., «Дисиденти: опозиційний рух 60–80-х рр. Ю. Д. Зайцева побачила світ у 1992 р., а «Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х років ХХ століття» Ю. О. Курносова у 1994 році.

Якщо шістдесятництво не рух, то як тоді схарактеризувати його сутність. На нашу думку, найбільш точно визначає його поняття «течія». Отже, літературне шістдесятництво – це соціокультурна течія, виникнення якої спричинено діями влади, й яка ґрунтувалась на поєднанні принципів соціалістичного реалізму та загальнолюдських цінностей, представники якої ставили своїм завданням не повалення, а вдосконалення панівного режиму.

На нашу думку, українське літературне шістдесятництво не можна ототожнювати з поняттям «нонконформізм», хоча й близьким йому за внутрішнім змістом. Великий тлумачний словник української мови трактує його як «неприйняття пануючих у суспільстві поглядів, традицій» [17]. Українська дослідниця О. О. Заплотинська вважає «шістдесятництво, безперечно, нонконформістським явищем, обмеженим лише коротким часом свого існування. Тому для першої половини 1960-х рр. цілком доцільно, – вважає вона, – паралельно використовувати терміни «шістдесятництво» і «нонконформізм»» [18].

Історично поняття «нонконформізм» застосовувалося до членів англіканської церковної організації, що не визнавали вчення й обрядів державної англіканської церкви [19]. Згодом нонконформізм стали визначати в термінах політологічних (як прояв соціальної поведінки у формі політичного протесту); психологічних (як напрям та стратегія поведінки – позиція, яка полягає в критичному ставленні до норм,

обов'язкових у певній суспільній групі, надання пріоритету власному поглядові, порівняно з думкою, що переважає в оточенні [20]); філософських (коли йдеться про екзистенціалізм) та в термінах суто культурологічних. Український історик В. К. Баран використовує цей термін для означення художників, які на початку 1960-х принесли до київського Клубу творчої молоді дух бунтарства, заперечення старих догматів [21].

У певному сенсі допустимими щодо потрактування шістдесятництва є такі поняття, як «інше мистецтво», «неофіційна культура» – як художня течія, позбавлена виходу до широкої публіки через заборони, накладені офіційною цензурою [22]. Хоча значно точніше, з урахуванням ментальності українського народу є поняття «тіньова культура» або home art, суть якої полягала у збиранні «на кухнях, за квадратним столом», читанні несанкціонованих творів, обговоренні альтернативних політичних проєктів тощо [23].

Підсумовуючи зазначене, можемо зробити декілька висновків у площині теми дослідження. По-перше, літературне шістдесятництво не було масовим явищем і локалізувалося практично в одному або двох регіонах України, а тому не могло здійснити значний вплив на хід суспільно-політичних процесів у всій республіці. По-друге, літературне шістдесятництво як складова загального суспільно-політичного явища було породжено хай навіть і не наперед визначеними діями влади і не могло бути політичним суперником тієї ж влади. По-третє, українське літературне шістдесятництво носило яскраво виражені риси нонконформізму, що вписувало його в загальносвітовий історичний контекст.

На жаль, сьогодні ще не сказано останнього слова в дослідженні форм і методів протистояння літературної інтелігенції владі, не є остаточною й може бути уточнена кількість представників цього, безперечно, унікального явища української культури минулого століття, що, власне, й дає нам підстави для подальшої розробки проблеми.

РЕЗЮМЕ

В статье предпринимается попытка проанализировать с точки зрения социально-демографического аспекта сложное и противоречивое явление украинской культуры прошлого века – литературное шестидесятиничество.

Автором изучаются взаимоотношения «литературная интеллигенция – власть» на этапе утверждения идеологии «оттепели». Несмотря на поверхностность процессов либерализации в сфере литературного творчества, писатели проявили достаточно высокий уровень лояльности к власти. Со своей стороны власть, чтобы заручиться поддержкой литературной интеллигенции и оживить литературную жизнь в стране, пошла на определенные уступки: частично возвратила читателю безосновательно запрещенные произведения, реабилитировала их авторов. В результате таких взаимоотношений расширилась тематика литературы, плеяда талантливой украинской молодежи пополнила ряды советских писателей.

Автор пришел к выводу, что основополагающим фактором зарождения и развития литературного шестидесятиничества был метод социалистического реализма, искусственно изобретённый и пропагандируемый партией власти как единственно возможный метод художественного творчества на территории Советского Союза. Соцреализм на многие десятилетия стал основной формой партийного руководства всеми творческими процессами в государстве. Анализ партийных документов позволяет проследить характер «совершенствования» соцреализма со стороны партии в соответствии с ее первоочередными задачами. Следствием этого явилось появление ячеек литературной интеллигенции – основы литературного шестидесятиничества.

На основании различных по происхождению исторических источников – архивных документов, публицистической, мемуарной литературы, определяется

количественный состав, возрастной ценз и региональная принадлежность писателей-шестидесятников, составлявших ядро этого явления, выявляются места их дислокации в Украине. Результаты, полученные в ходе исследования, позволяют автору упорядочить категориальную сферу, определиться с употреблением дефиниций для обозначения явлений, которые имели место в культурной среде Украины в эпоху хрущевской «оттепели».

Ключевые слова: тоталитаризм, эпоха «оттепели», либерализация, литературно-художественная политика власти, оппозиция к власти, диссидентское движение, шестидесятники, региональная дислокация ячеек формирования интеллигенции.

SUMMARY

The article performs socio-demographic analysis of the complex and contradictory phenomenon of the Ukrainian culture of the previous century – literary movement Shistdesyatnytstvo.

The author studies the interrelations “literature intellectuals – government” on the stage of claiming the “ottepel” ideology. In spite of the superficiality of the liberalization process in the fiction art the writers demonstrated a rather high level of the loyalty to the government. In its turn, the government made some concessions for getting the literature intellectuals’ support and reviving the literature life in the country: it turned partially the groundlessly forbidden literary pieces, exonerated their authors. As the result of such interrelations it was expanded the literature thematic range, the pleiad of the talented Ukrainian youth joined the ranks of the Soviet writers.

The author has made a conclusion that the fundamental factor of the nascent and development of the literature sixties was the socialistic realistic method which was artificially invented and propagated by the government party as the only possible method of artistic creativity on the Soviet Union territory. The socialistic realism became the main form of the party guideline of all creative processes in the country for many years. The party documents analysis gives the opportunity to discover the character of socialistic realism “perfection” by the party in accordance with its priority tasks. As the consequence it started the appearance of the literature intellectuals group units which were the literature sixties basis.

On the ground of the analysis of originally different historical sources – archive documents, publicistic, memorial literature – quantitative representation of the writers called ‘shistdesyatnyky’ has been substantiated; age qualification and regional origin of the creative artists who were the nucleus of this phenomenon have been determined; the dislocation of literary intellectuals’ cells that became the basis of movement Shistdesyatnytstvo formation in Ukraine has been revealed.

Taking into account the results of the investigation, an attempt has been made to arrange categorical sphere, to decide on the use of the definitions to denote the phenomena which took place in the cultural sphere of Ukraine during the epoch of Khrushchev’s Thaw.

Keywords: totalitarianism, the epoch of the Thaw, liberalization, literary-artistic policy of the authority, opposition to authority, dissident movement, shistdesyatnyky, regional dislocation of intellectuals’ formation cells.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Farmer Kenneth C. Ukrainian Nationalism in the Post-Stalin Era: Myth, Symbols and Ideology in Soviet Nationalities Policy. The Hague. – Boston; London : Martinus Nijhoff Publishers, 1980. – 223 p.; Bilocerkowycz Jaroslaw. Soviet Ukrainian Dissent. A study of political Alienation. – London, 1988. – 242 p.; Ukraine after Shelest / Edited by Bohdan

- Krawchenko. – Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1983. – 119 p.
2. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору, 1960 – 80-х рр. [Текст] : монографія / Георгій Володимирович Касьянов. – К. : Либідь, 1995. – 224 с.; Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років / Анатолій Русначенко. – К., 1998. – 720 с.; Курносів Ю. О. Інакомислення в Україні (60-ті – перша половина 80-х рр. XX ст.) / Ю. О. Курносів. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1994. – 222 с.; Шевчук О. А. Український національно-культурний рух (друга половина 50-х – початок 90-х рр. XX ст.) : дис... канд. іст. наук : 07.00.01 – Запоріжжя, 1998. – 226 с.; Баран В. К., Даниленко В. М. Україна крізь віки : в 15 т. / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К. : Видавничий дім «Альтернатива», 1999. – Т. 13. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-ті роки); Бажан О., Данилюк Ю. Український національний рух : основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті рр.) / О. Бажан, Ю. Данилюк. – К. : Рідний край, 2000. – 232 с.; Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956 – 1987) / Б. Захаров. – Х. : Фоліо, 2003. – 144 с.; Заплотинська О. О. Інтелектуальний нонконформізм в Україні в 60–70-х рр. XX ст. (Історико-культурний аспект): дис. ...канд. іст. наук (07.00.01) / О. О. Заплотинська. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2006. – 229 с.
 3. Рибалка І. К. Така наша доля: сторінки життя мого покоління / І. К. Рибалка. – Х. : Основа, 1999. – 248 с.
 4. Литвин В. М. Україна у другому повоєнному десятилітті (1956 – 1965). – К. : Вид. дім «Лі-Терра», 2004. – 324 с.
 5. Хархун В. П. Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації : монографія / В. П. Хархун. – Ніжин : ТОВ «Гідромакс», 2009. – 508 с.; Корогодський Р. Брама світла: Шістдесятники / упоряд. М. Коцюбинська, Н. Кучер, О. Сінченко. – Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2009. – 656 с.; Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поети кальний аспекти): монографія / Л. Тарнашинська. – К. : Смолоскип, 2010. – 632 с.
 6. Курносів Ю. О. Інакомислення в Україні (60–ті – перша половина 80–х рр. XX ст.) / Ю. О. Курносів. – К. : Ін-т історії України НАН України, 1994. – 222 с. – С. 77.
 7. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX століття / Б. Кравченко. – К. : Основи, 1997. – 423 с. – С. 317.
 8. Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX століття / Б. Кравченко. – К. : Основи, 1997. – 423 с. – С. 312.
 9. Bilocerkowycz Jaroslaw. Soviet Ukrainian Dissent. A study of political Alienation / Jaroslaw Bilocerkowycz. – London, 1988. – 242 p. – P. 123.
 10. Современный социологический словарь / Движение социальное. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.slovari-online.ru/word/социологический-словарь/движение-социальное.htm>
 11. Политический словарь / Движение общественно-политическое. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.slovari-online.ru/word/политический-словарь/движение-общественно-политическое.htm>
 12. Гідденс Е. Соціологія культури / Е. Гідденс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://systinfo.ru/sotsialnie_subekti_kulturnogo_tvorchestva/sotsialnie_dvizheniya.html
 13. Блумер Г. Социальные проблемы как коллективное поведение / Пер. И. Ясавеева // Контексты современности-II: Актуальные проблемы общества и культуры в западной социальной теории: Хрестоматия / Сост. и общ. ред. С. А. Ерофеева; 2-е

- изд., доп. и перераб. – Казань : Изд-во Каз. ун-та, 2001. – (Программа TEMPUS (TACIS)). – С. 153.
14. Блумер Г. Социальные проблемы как коллективное поведение / Пер. И. Ясавеева // Контексты современности-II: Актуальные проблемы общества и культуры в западной социальной теории: Хрестоматия / Сост. и общ. ред. С. А. Ерофеева; 2-е изд., доп. и перераб. – Казань : Изд-во Каз. ун-та, 2001. – (Программа TEMPUS (TACIS)). – С. 156.
 15. Корогодський Р. Хто є шістдесятниками? / Р. Корогодський // Українська мова та література. – 2002. – № 35. – С. 11.
 16. Зарецький О. Українське шістдесятництво і Хрущовська відлига в етнокультурному просторі СРСР / О. Зарецький // Сучасність. – 1995. – № 4. – С. 122.
 17. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с. – С. 768.
 18. Заплотинська О. О. «Формалізм чи новаторство?»: інтелектуальний нонконформізм в офіційному дискурсі 1960–1970-х рр. в Україні / О. О. Заплотинська // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 149.
 19. Большой энциклопедический словарь : В 2-х т. / Гл. ред. Прохоров А. М. – Т. 2. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – 863 с. – С. 44.
 20. Універсальний словник-енциклопедія: УСЕ / Гол. ред. ради чл.-кор. НАНУ М. Попович. – К. : Ірина, 1999. – 1551 с. – С. 953.
 21. Баран В. Україна 1950–1960-х рр. : еволюція тоталітарної системи / В. Баран. – Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – 448 с. – С. 346.
 22. Культура и культурология : Словарь / Сост. и ред. А. И. Кравченко – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 925 с. – С. 297–298.
 23. Дзюба І. З криниці літ. Вибрані праці. Т. 2. / І. Дзюба. – К. : Києво-Могилянська Академія, 2001. – 976 с. – С. 36.

Надійшла до редакції 17.05.2014 р.

ББК ТЗ(4УКР55)627"1961-1972"

ПРОБЛЕМА РУСИФІКАЦІЇ ОСВІТИ НА ДОНЕЧЧИНІ В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Н.Г. Малярчук

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано публіцистичні праці відомого українського правозахисника Олексі Тихого, написані у 70-ті рр. ХХ ст., в яких він, обґрунтовуючи необхідність відродження української мови і культури на Донеччині, порушує питання негативних наслідків русифікації освіти в регіоні та пропонує шляхи розв'язання цієї проблеми.

Ключові слова: Донеччина, русифікація, українська мова, освіта, російська мова

Ім'я Олексі Тихого – талановитого українського педагога, мужнього патріота, правозахисника, члена-засновника Української Гельсінської групи – стало відомим широкому загалу лише наприкінці 80-х рр. ХХ ст., коли відбулося перепоховання його праху на Байковому кладовищі в Києві поряд з прахом Василя Стуса та Юрія Литвина. З 90-х років на батьківщині О. Тихого, у місті Дружківка, проводяться наукові конференції, присвячені пам'яті видатного земляка, публікуються спогади його рідних,